

FILMKLIP

Eksperterne fortæller

Små fortællinger om mongolernes spøjse traditioner og særlige livsform

Filmklippene findes på en medieplatform, der ligger på internettet:

<http://bit.ly/Filmklip>

- Eksperterne fortæller om fire centrale emner 1) De fem dyr, 2) Ånder og kosmologi, 3) Nomadeliv i geren, 4) Verdens nomader.
- Nogle af samlingens genstande omtales i filmklippene.
- Filmklippenes varighed: omkring 3 minutter.
- Mange filmklip er dansksprogede. Engelsksprogede klip har danske undertekster.
- Der er filmklip egnet til såvel indskoling, mellemtrin, udskoling og gymnasium.
- Alle filmklip er produceret i 2018 af Moesgaard Museum i forbindelse med særudstillingen 'På Djengis Khans stepper – Mongoliets nomader', juni 2018 – april 2019, hvor disse og andre filmklip vises. Udstillingen viser bl.a. et stort udvalg af de smukke nomadegenstande, som Henning Haslund-Christensen har indsamlet.

1. Filmklip om De fem dyr

De fem dyr

Dyrene har stor betydning for mongolerne og det er på ingen måde tilfældigt, at mongolerne omtales som 'Fem-dyr-folket'. Får, geder, køer, kameler og heste er de fem dyr, som Mongoliets nomader hyrder ude på stepperne, og de er helt centrale for deres overlevelse. Dette gør sig gældende i dag (2018), og sådan har det været i århundreder helt tilbage til Djengis Khans tid i 1200-tallet.

Mongolerne har et meget nært forhold til deres dyr. De digter sange til dem og spiller musik for dem, f.eks. for at få en kamelmor til at tage sin unge til sig. Dyrenes mælk og kød anvendes til at producere forskellige typer af mad og drikkevarer. 'Hvid mad' kommer fra mælk, 'rød mad' fra kød. Det buddhistiske forbud mod at slå dyr ihjel afholder ikke mongolerne fra at spise kød. Men det betyder, at hvid mad regnes for finere og renere end rød mad, og det er derfor også velegnet som offerføde til guder og ånder.

Diverse hår-, skind- og uldmaterialer forarbejdes til tøj, tæpper, reb m.v. og ikke mindst filt væggene i nomadeteltet, geren. Dyrene bruges også som ridedyr, trækdyr og pakyd til transport. Selv dyrenes ekskrementer kan bruges til at fyre op med. Livet på stepperne er tilpasset dyrene, og flere gange om året flyttes hele husholdet og dyrene til nye græsgange. Senge, gryder, tøj, TV, parabolantenne, alter, opbevaringskister... alt transporteres med okse eller kamel, også det store, sammenpakkelige nomadetelt. I dag indgår også lastbil og motorcykel i den store transportpotefølge.

Genstande i samlingen

I samlingen er der en træfigur, der forestiller De fem dyr (Mo.7). Dem har man typisk stående på alteret, for at knytte dyrene til familien og fastholde deres ånder, så de fortsat vil give overflod. I samlingen finder du også eksempler på produkter fra dyrene (filt, uld og hestehårsreb), der bruges til at bygge geren (Mo.110c,d,g), lammeskind (Mo.16), arolslik (Mo.88) og en særlig kop (Mo.9), som bruges til at servere gæret hoppemælk – en drik man typisk får, når man har afsluttet et måltid.

Dyremotiver i malebog

I lånermappens afsnit 8 er der en malebog med smukke motiver og små tekster, der illustrerer, hvad de fem dyr bruges til. Se side 20 til 30. Motiverne er velegnede som forelæg. Tegningerne er udført i typisk mongolsk stil, og de er malet af en mongolsk munk.

Filmklip:

Film nr. 1.1 'Digte til hesten' - <http://bit.ly/1-1-1-digte-til-hesten>

Sprog: Dansk. Ekspert: Benedikte Møller Kristensen, ph.d. i antropolog, Københavns Universitet.

Film nr. 1.2 'Hestevæddeløb og hestesved' - <http://bit.ly/1-1-2-hestveaddeloeb>

Sprog: Dansk. Ekspert: Antropolog Malthe Lehrmann, ph.d. stipendiat med speciale i Mongoliet, Aarhus Universitet. Her møder du indsamleren af denne UNESCO samling om Mongoliet.

Film nr. 1.3 'Hoppemælk og stærke kvinder' - <http://bit.ly/1-1-3-hoppem-staerkekvinder>

Sprog: Dansk. Ekspert: Antropolog Ann Fenger Benwell, lektor på Københavns Professionshøjskole og specialist i Mongoliet.

Opskrifter på tre af de madretter, der nævnes i filmklippet, findes i lånermappens afsnit 6.4.

Film nr. 1.4 'En sang for at die' - <http://bit.ly/1-1-4-en-sang-for-at-dige>

Sprog: Engelsk. Ekspert: Antropolog Bumochir Dulam, postdoc ved National University of Mongolia.

Vi kan i denne sammenhæng varmt anbefale at se filmen 'Historien om den grædende kamel'. Se vores anmeldelse længere fremme i lånermappens afsnit.

Film nr. 1.5 'Fåreuld filtes til gerens vægge' - <http://bit.ly/1-1-5-faaruld-filtes>

Sprog: Dansk. Ekspert: Antropolog Christel Braae, kurator på Nationalmuseet med og specialist i Henning Haslund-Christensens etnografiske samling fra Mongoliet.

Film nr. 1.6 'Respekt for dyrene' - <http://bit.ly/1-1-6-respekt-for-dyrene>

Sprog: Engelsk. Ekspert: Enkhchimeg Odgerel (Monica Mono), studerende ved Copenhagen School of Design and Technology.

2. Filmklip om ånder og kosmologi

Ånder og kosmologi

Buddhisme og shamanisme har dybe rødder i Mongoliet, der rækker helt tilbage til Djengis Khans tid. I den mongolske buddhisme er der forskellige former for helbredende ritualer og uddrivelse af onde ånder, som også findes i shamanismen. Troen på at alt i naturen har en ånd spiller en ganske væsentlig rolle. Fra 1990'erne er der overalt i Mongoliet blevet genopbygget mange klostre, og her bliver der praktiseret traditionel helbredelse, åndspåkaldelse og man foretager spådomme.

Gennem en stor del af det 20. århundrede oplevede mongolerne en stærk begrænsning i udfoldelsen af deres religiøse praksis, som følge af den kommunistiske styreform, der herskede. Mere end 700 klostre og templer blev lukket eller ødelagt og buddhistiske munke blev forfulgt. I dag kan man igen læse til lama. Lamaerne etablerer sig som lokale spirituelle overhoveder og nomaderne søger råd hos dem om f.eks. hvilke dage, det er bedst at flytte lejren, hvor deres forsvundne dyr er henne, og de beder om hjælp til helbredelse og om forudsigelser af gode dage at holde bryllup eller navngive barnet.

Nomaderne i Mongoliet er "generelt sikre i deres overbevisning som buddhister og tyer ofte til shamaner" (...) Deres "dagligdag og deres boligform er så sammenhængende med deres tro, at det ikke synes muligt at adskille tro, levevis og dagligdag" fastslår antropolog Ann Fenger Benwell. (Ovenstående bygger på Benwells *Nomader i Mongoliet*, 2000).

Genstande i samlingen

I samlingen er der et buddhistisk husalter (Mo.1) med blandt andet et dharmahjul (Mo.12) og et gudebillede (Mo.2), og der er hadag bedeflag, der symboliserer vindånderne (Mo.75 – Mo.79), og to slags hiimoriflag, som bærer vindhestesymbolet - et buddhistisk symbol. Flagene bruges til at indfange vitalitet og potens (Mo.70 – Mo.74), og de benyttes i forskellige rituelle sammenhænge, blandt andet i forbindelser med ofringer på de hellige stendysser, ovoerne, som mongolerne etablerer på bjergenes toppe. Man går tre gang rundt om ovoen og ofrer på forskellig vis for at ære de lokale guddomme og for held og helbredelse.

Shamaner og shamandragter

I kasse 1 er der et rødt hæfte med fine fotografier og illustrationer af shamandragter fra Mongoliet og andre steder i verden. I hæftet kan man læse små tekster om, hvad shamanisme er bredt forstået, hvordan man bliver shaman, og hvilken rolle shamanen spiller i samfundet. Side 3-5, 17, 19 og 20-21 handler specifikt om shamanisme i Mongoliet (Mongoliet skal i den sammenhæng forstås som Ydre og Indre Mongoliet. Vore dages Mongoliet, som denne samling omhandler, svarer til datidens Ydre Mongoliet).

Filmklip:

Film nr. 2.1 Mændene råber ånderne an med vindhesteflag - på ovoens top' - <http://bit.ly/2-2-1-maendene-raaber-aanderne>

Dansk. Ekspert: Antropolog Malthe Lehrmann, ph.d. stipendiat med speciale i Mongoliet, Aarhus Universitet. Her møder du indsamleren af denne UNESCO samling om Mongoliet.

Film nr. 2.2 'Hadag bedeflag og ofringer - på ovoens top' - <http://bit.ly/2-2-2-hadag-bedeflag>

Sprog: Engelsk. Ekspert: Antropolog David Sneath, professor. og Director of the Cambridge University Mongolia and Inner Asia Studies Unit.

Film nr. 2.3 'Shamandragtens kraft' - <http://bit.ly/2-2-3-shamandragtens-kraft>

Sprog: Dansk. Ekspert: Benedikte Møller Kristensen, ph.d. i antropolog, Københavns Universitet.

Film nr. 2.4 'Shamadragegens spejle' - <http://bit.ly/2-2-4-shamandragtens-spejle>

Sprog: Engelsk. Ekspert: Antropolog Bumochir Dulam, postdoc ved National University of Mongolia.

Film nr. 2.5 'Shamanernes deroute' - <http://bit.ly/2-2-5-shamandragtens-deroute>

Sprog: Dansk. Ekspert: Morten Axel Pedersen, Professor i antropologi ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

3. Filmklip om nomadeliv i geren

Nomadernes livsform har stor betydning i vore dages Mongoliet

Geren er det filttelt, som mongolske hyrdenomader traditionelt bor i ude på steppen. Også nu om dage. I hovedstaden, Ulan Bator, hvor omkring en fjerdedel af landets befolkning bor, er det cirka halvdelen, der bor i nomadetelte. De danner en cirkel udenom byens midte og udgør en slags forstæder. Der er i alt 50.000 telte i Ulan Bator (Gilberg, 1996).

Også for de, der bor i byernes huse og lejligheder, spiller geren og den nomadiske livsform en stor rolle. Nogle bygger huse uden søm, for at man nemmere kan skille dem ad, hvis man skulle ønske at flytte huset. Og som Benwell skriver: "moderne lejligheder indrettes efter nogle indretningsprincipper fra geren, mange går i dell, den traditionelle mongolske klædedragt, til daglig eller ved særlige lejligheder, og man opretholder mange normer som har sit udspring i nomadekulturen" (s. 27 i Benwell, 2002). Mange af dem, der bor i en fastliggende ger i byen, vælger også at flytte geren rundt på deres grund to gange om året, for at symbolisere den nomadiske bevægelse.

Benwell skriver videre, at "i Mongoliet er nomaderne en integreret del af befolkningen". Nomaderne "udgør ca. en tredjedel af befolkningen, der selv er direkte efterkommere af nomader". "Nomaderne og befolkningen i byerne er (...) slægtninge, der taler samme sprog, og nomadekulturen har som erhverv kunnet føre landet gennem kriser, når eksport- og importmarkeder har svigtet, som det skete i begyndelsen af 1990'erne". "Nomadekulturen og husdyrhold blev under kommunismen fremhævet som de traditionelle værdiers centrum og nomaderne hyldet – og hyldes endnu i dag – som forbillede for den sande mongol, der holder de respekterede traditionelle værdier i hævd" (s. 18-19 i Benwell, 2002).

Læs om gerens konstruktion - et af verdens mest levedygtige designs

Ordet ger betyder bolig, men udenfor Mongoliet kaldes nomadernes filttelt en jurte (yurt), og det er en boligform, der har eksisteret i årtusinder. Geren kan pakkes sammen til ingenting og transporteres på kamelryg, dens runde form kan modstå hård blæst, og den kan holde folk i live når det er minus 40 grader. I Gilbergs bog *Mongolerne - et nomadefolk* (1996), side 28-33, kan du læse om gerens konstruktion og se trin-for-trin tegninger af, hvordan geren sættes op. Den ligger i lånermappens afsnit 8. Gilberg skriver også lidt om, hvordan det er at leve i geren (s. 33-38).

Se gerens indretning og forstå mongolernes sociale og kosmologiske orden

Uanset hvilken ger, du træder ind i, er den indrettet efter samme systematik: Gerens indgang er altid placeret mod syd, og her står alle de urene ting (i religiøs forstand) og de mere dagligdags brugsgenstande. Alteret står altid i gerens nord-ende, og her er alle de reneste ting (i religiøs forstand) og alle de mest betydningsfulde ting. Hatten opbevares højt oppe, fordi hovedet er tættest på himlen, Tenger, den skabende og altomsluttende kraft. Alt er rangordnet, og der er et utal af

faste regler for social omgang. De mennesker, der opholder sig i geren, indordner sig også efter rang og opholder sig i de 'rum', der modsvarer deres rang.

I lånermappens afsnit 8 er der to tegninger, der viser den tidlige udvikling af gerens indretning (i uddrag fra *Land of The Five Animals*). De viser, hvordan nye ting tilføjes gennem tiden, og hvordan den grundlæggende struktur alligevel forbliver den samme. Anvend også germodellen (se herunder) og det læringsforløb, der hører til (i lånermappens afsnit 6.1).

Genstande i samlingen

I kasse 3 er der en stor model af en ger (Mo.120a-c) og nogle eksempler på de materialer, der bruges til at lave den (Mo.10 a-g). Germodellen illustrerer, hvordan geren er konstrueret og møbleret, hvilke dyr der hyrdes, og hvordan omgivelserne tager sig ud. I samlingen finder du også en snusflaske (Mo.11), der indgår i et af de mange ritualer, man skal udføre, når man kommer ind i en ger. I dette tilfælde er der tale om et hilseritual, hvor gæsten anbringes over for værten et ganske bestemt sted i geren, hvorefter de udveksler snusflasker, alt imens de lovpriser og spørger til hinandens familier og dyr.

Filmklip:

Film nr. 3.1 'Gerens "hoved og fødder"' - <http://bit.ly/3-3-1-gerens-hovede-foedder>

Sprog: Engelsk. Ekspert: Antropolog Bumochir Dulam, postdoc ved National University of Mongolia.

Film nr. 3.2 'Ger betyder mor, sol, lys' - <http://bit.ly/3-3-2-ger-begyder-mor-sol>

Sprog: Dansk. Ekspert: Etnolog Erdenechimeg Minjuurdorj, Museums and Institutions Professional.

Film nr. 3.3 'Hilsen med snusflaske' - <http://bit.ly/3-3-3-hilsen-med-snusflaske>

Sprog: Engelsk. Ekspert: Antropolog Bumochir Dulam, postdoc ved National University of Mongolia.

Film nr. 3.4 'Ger i Lemvig' - <http://bit.ly/3-3-4-ger-i-lemvig>

Sprog: Dansk. Ekspert: Chauffør og gerekspert Ganna Nasan.

Film nr. 3.5 'Huse uden søm – nomadetilværelse i byen' - <http://bit.ly/3-3-5-huse-uden-soem>

Sprog: Dansk. Ekspert: Lars Højer, ph.d. i antropologi, viceinstituteder, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.

4. Filmklip om verdens nomader

Nomadernes betydning for verdenshistorien

Nomader vandrer med deres dyr i Nordafrika, Mellemøsten, Kina og Centralasien, de vandrer i ørkener, på stepper og i den arktiske tundra, og det har de gjort i årtusinder. Det er undervurderet, i hvor høj grad verdens nomader har været med til at forme verdenshistorien, hvordan de har bragt verden sammen gennem enorme handelsnetværk, og hvordan de har destabiliseret agerbrugssamfundene.

Nomadernes kameler har transporteret salt, te og meget andet ad Silkevejen, røgelse gennem Arabien, og den dag i dag hvede, hirse, salt og dadler gennem Sahara. De har imponeret med deres mobile livsform, talent for handel og diplomati, og perfektionerede krigsteknikker med langtrækkende buer, afskudt af veltrænede rytterhære. Med disse færdigheder har steppennomadernes rytterfolk muliggjort de enorme erobringer som skyterne, hunnerne og Djengis Khan gjorde. Det Mongolske Rige blev verdenshistoriens hidtil største rige. I 1200-tallet strakte sig helt fra Sortehavet i øst til Kina kyst i vest.

Genstande i samlingen

Djengis Khan har stor betydning for Mongolernes selvforståelse og identitet i dag. Ved hjemmenes husaltre er der statuer af Djengis Khan, og hans navn og ansigt pryder mangt en ting: ølbrikker, vodkaflasker og store vægtæpper. I samlingen har vi medtaget nogle eksempler: ølbrik, Mo.75, vodkaflaske, Mo.85, Djengis Khanstatue, Mo.8.

Filmklip:

Film nr. 4.1 'Nomaders betydning for verdenshistorien' - <http://bit.ly/4-4-1-nomandens-betyd-verdeshist>

Sprog: Dansk. Ekspert: Rane Willerslev, professor i antropologi og direktør for Nationalmuseet.

Film nr. 4.2 'Steppebefolkningens krigsteknikker' - <http://bit.ly/4-4-2-steppebefolk-krigsteknikker>

Sprog: Engelsk. Ekspert: Antropolog David Sneath, professor og Director of the Cambridge University Mongolia and Inner Asia Studies Unit.

Film nr. 4.3 'Hele verdens nomader' - <http://bit.ly/4-4-3-hele-verdens-nomader>

Sprog: Dansk. Ekspert: Antropolog Ida Nicolaisen, seniorforsker ved Nordisk Institut for Asienstudier, Københavns Universitet.